Istòria de Arbaree, sa Sardigna vèneta nàschida gràtzias a sos emigrados dae su Trevigiano e dae su Polesine

De Nevio Doz

De sa bonìfica fascista a sos allevamentos tecnològicos de oe, nàschida gràtzias fintzas a sos emigrados dae su Trevigiano e dae su Polesine. Istòrias e caras de s'ìsula

S'epopea de Arbaree, sa Sardigna vèneta nàschida gràtzias a sos emigrados dae su Trevigiano e dae su Polesine

In Sardigna, in su primu Comunu Onoràriu de su Vènetu, piseddas annos Quaranta posant ditzosos in sedda a Bespes e Lambrette. Sas imàgines espostas in su Museu de sa Bonìfica de Arbaree sunt dedicadas a sas tose de sa bìblica adderetada de sa pranura de Terrarba. Las at tòddidas su sìndigu Manuela Pintus in amentu de sas giòvanas chi «ant giutu unu bentu nou in su mundu nostru matriarcale». Vento de integratzione: «Su meu pedigree est sardu, su Dna de maridu meu est vènetu, semus una còpia dinàmica, propositiva!».

Unu modellu esportadu

Gente detzisa a conchistare afirmadura e benèssere est in s'orìgine de su «Praneta Arbaree», unu modellu cooperativu binchidore in su sistema econòmicu e sotziale de su Campidanu Aristanesu. Una sòlida realidade nàschida dae paules malariche trasformadas a pustis de sa Grandu Gherra in fertiles sartos e allevamentos de bùulos chi aiant cambiadu sa cara de sa regione; 18 milli ètaros de òasi verdeggianti cun un'ànima urbana nàschida comente a Villaggio Mussolini in su ‘28, posca Tzitade Mussolinia in su 1930, Arbaree a sa ruta de su fascismu in su ‘44. In cuddos annos de misèria sas famìlias «pro catar fortuna» isbarcaiant in sa «Merica» in mesu de su Tirrenu in cumpangia de emilianos, lombardos, friulanos. Sos Vènetos fiant prefertos in cuddu esèrtzitu de braccianti, «punnados a fàghere comunidade», sustentaiat Giulio Dolcetta, s'ingenieri vicentino a capu de sa Sotziedade Bonìficas Sardas. Sos primos 150 pionieres aiant isbarcadu subra de s'ìsula in su ‘28: fiant dae Rovigo.

Barantaduos bratzos

Sa famìlia de Giuseppe Costella, su Bepi, los aiat sighidu oto annos a pustis de Gorgo a su Monticano in su Trevigiano; bintunu pessones pro barantaduos bratzos bonos pro la marrat destinadas a Marceddi. «In su ‘54 babbu meu aiat otentu una cuntzessione in tzitade, aiat costruidu domo e s'allevamentu de s'Azienda Costella chi de sos esòrdios cunferit a sa Cooperativa Late Arbaree. Nàschida in su 1956 a pustis de sa Reforma Agrària, sa ”Ìsula ditzosa de sas bacas”, s'atuale Cooperativa 3A Late Arbaree, raportu bùulos-abitantes intre sos prus artos de Itàlia in sa terra mama de sas berbeghes, est unu primore assolutu: 162 aziendas agrìculas in orgànicu alimentant unu mercadu de late caseario de grandu calidade estèndidu in Itàlia continentale Europa e Àsia. Bepi est unu mitu pro sa comunidade, 5 annos sìndigu, 15 assessore, 10 cussigeri provintziale, oe instancabile presidente de s'Assòtziu Trevigiani in Sardigna e promoter de su «Praneta Arbaree». Fintzas a sa Beltra Farm, in Caminu 4 Ovest, in su territòriu de sas fatorias chi sa bonìfica at reguladu in un'iscachiera de 28 caminos a mare segadas dae duas diretoras longitudinales, si faeddat trevigiano. Istrumentatziones digitales cumandant su sistema de compudu in gradu de providire a sas mungiture e valutare s'istadu de salude de su bestiàmene. «Sos foresti abarrant trassidos cando sunt a nche bisitare, baddu ue pessant de èssere! Ma comente a? Seis a in antis prus de nois?». Tres frades a su cumandu: Andrea Beltrame su tecnòlogu, Giorgio su farm vacàrgiu, Gianni su jolly chi traballat a sa Cooperativa Produtores e sa domìniga si bestit de arrostitore a sos spiedi de sas sagras. Sa famìlia est numerosa, ativas meda sas fèminas intre istalla campos e coghinas. Inoghe si faeddat pagu e totus traballant meda pro su Brand Arbaree, fintzas Covid su cane trovatello adotadu in pandemia. «Semus arribbados in su ‘39 dae Castelfranco Veneto» ammentat Renato, su vecio capofamiglia, «si traballaiat de mezzadri, metade a nois metades a sos paroni. Fiant a caddu a compidare sa mertze: Maria Vergine cantos fioi aia dispatzadu pro unu fià de mannu scontà pro fàmene!»

In pratza cun sos forconi

In su ’54, sa bortada: «Una delegatzione in Roma de De Gasperi e noialtri inoghe, in pratza cun sos forconi, cun su pàrracu don Piemontesu e su sìndigu Marras. Una grandu vitòria: de mezzadri a coltivadores diretos!». Pino Frau, sa fìgia Alba e su ghèneru de orìgines rodigine, impreados a sa 3A, frecuentat sos bighinos de sa Farm. Migrante a su contràriu a pustis de annos a sa Fiat, est torradu dae su continente pro realizare su bisu suo de promotore culturale e turìsticu. Contat sa terra sua cun s'orgòlliu de sas raighinas onorende protagonistas comente a Felice Porcella, sìndigu de Terrarba e deputadu in sos primos de su Noighentos chi aiat otentu s'aprovatzione de su progetu de bonìfica in Parlamentu. «Est istadu s'artèfitze de sa nàschida de Arbaree», ammentat Frau. No ismèntigat sos prus

ùmiles: «Sos nostros braccianti aiant contribuidu a sos traballos prus tostos pro sanare sa terra comunale tzèdida a sa bonìfica».

S'istòria in unu film

Unu sacrifìtziu comunu contadu dae Alberto Medda Costella, mama vèneta babbu sardu, in Destinatzione Arbaree. Su giòvanu iscritore, sòlida làurea in Istòria in Trieste, contat in su libru s'epopea de sa bonìfica in un'incalzante cursadu a traessu de crònacas de s'època e struggenti testimonias regortas intre sos amentos de sas 300 famìlias de su grandu èsodu. In sos diàlogos impreat cun eficatzidade sa parlata mama. sa matessi de sos protagonistas de su libru, sa limba vèneta sacra intre sos muros de domo sua. «Non tene faghet dormire», narat de su piticu Isidoro totu pìbere e biberon essende a passigiada cun Irene, sa mugere feltrina: «Su prof. Alberto non si faghet mancare nudda! - ironizza issa -. Pro no èssere in prus pagu a su tziu Bepi, in prus de insinnare in sos litzeos est presidentas de sos Vènetos in su Mundu». Non podiat mancare a sa proclamatzione in su 2019 de Arbaree primu Comunu Onoràriu de su Vènetu acanta a su cussigeri regionale Luciano Sandonà.

Lu faschent de su logu

Sa pratza de sa crèsia rispecchia un'alchimia architetònica chi at ispiradu un'impiantu urbanu intre sos prus resèssidos de su Ventennio, est ànima e teatru de sa vida comunitària, logu de addòbiu ue totu si cuntzentrat, fintzas sos nuscos de pulenta e bacalà in sas dies de sas sagras. A su «Puddu Bianco» s'istòricu albergo nàschidu cun Mussolinia, unu salude bocia faghet sorridere sos spilungoni imbarados a su bancu tzilleri pro s'aperitivu. Giai, ca fintzas s'artària de sa gente est diferente inoghe in su piticu Vènetu de s'àtera ala de mare! Vito Cabasino su patron, dotore in economia e cummèrtziu, est in sa norma: mannu comente a unu seguru Primu Carnera, friulanu comente a su babbu. Vito at prefertu su punghidore cunfrontu subra de su «ring» de sa tàula a infadosas pràticas burocràticas; difìtzile rinuntziare a su prelibato richiamu de sa faraona cun pulenta, ladu chi mama Franca at rèndidu dinnu de una bia tzeleste de isteddos gourmet in chimbanta annos de reina a sos forreddos!

Sos pessonàgios

In su locale est colada s'Istòria e unu mundu de pessonàgios de sos tempos de su Duce a sos de su Covid - chi at lassadu su sinnu - ma non tenet scalfito sa fortza de sa gente chi at bintu sa paule e debellato sa tzìntzula killer. A s'aperitivu non mancat Bruno Visentin,

pasionario diretore de sa biblioteca, b'at Gianni Sardu assessore a sa laurera e Vinicio Sanna s'agrònomu, b'at Bepi e Alberto Costella e b'at Paolo Sanneris, su dinàmicu presidente de sa Pro Logo nadiu de sa bella Ales: «Ca ammentant su paisu solu meu pro sa nàschida de Gramsci?», si pedit sorseggiando unu Vermentino. Sa risposta arribbat dae sa sala: «Si tene ghe domandi a unu vecio tene podaria rispòndere!»